

OIR

Open innovative resources
for distance learning

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Funkcjonowanie uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi – charakterystyka wybranych grup

dr Katarzyna Rusinek

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the inform

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the inform

Czym jest niepełnosprawność intelektualna?

- **Niepełnosprawność intelektualna** (zaburzenie rozwoju intelektualnego) jest zaburzeniem rozpoczynającym się w okresie rozwoju i obejmuje deficyty zarówno w zakresie funkcjonowania intelektualnego, jak i adaptacyjnego w obszarach dotyczących rozumienia pojęć, funkcjonowania społecznego oraz w dziedzinach praktycznych.

NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ INTELEKTUALNA – kryteria diagnostyczne

- Aby zdiagnozować niepełnosprawność intelektualną, spełnione muszą być trzy następujące kryteria (DSM-5):
 - A. Obecność deficytów w funkcjonowaniu intelektualnym, takich jak wnioskowanie, rozwiązywanie problemów, planowanie, myślenie abstrakcyjne, ocenianie, uczenie się oraz uczenie się na podstawie doświadczenia, musi zostać potwierdzona zarówno przez ocenę kliniczną, jak i dostosowany do pacjenta, standaryzowany test inteligencji.
 - B. Występowanie deficytów w przystosowywaniu się, powodujących niepowodzenia w realizacji standardów rozwojowych i społeczno-kulturowych, co uniemożliwia zachowywanie niezależności i odpowiedzialności. Bez odpowiedniego wsparcia deficyty przystosowawcze ograniczają funkcjonowanie w jednej lub wielu spośród codziennych czynności, takich jak porozumiewanie się, uczestniczenie w życiu społecznym, samodzielne życie, w różnorodnych środowiskach, takich jak dom, szkoła, praca lub grupa społeczna.
 - C. Początek deficytów intelektualnych i przystosowawczych w okresie rozwojowym (P. Gałęcki i in., 2018, s. 37-38).

NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ INTELEKTUALNA - definicje

- Niepełnosprawność intelektualna nie jest chorobą w sensie medycznym, chociaż ma swój kod w Klasyfikacji Światowej Organizacji Zdrowia (ICD-10, 1992), ani zaburzeniem psychicznym, pomimo posiadania kodu w Klasyfikacji Chorób Psychiczych Amerykańskiego Towarzystwa Psychiatrycznego (DSM-IV, 1994) (J. Kostrzewski, 1997, s. 223).
- Niepełnosprawność intelektualna jest „zespołem skutków, różnych w swej etiologii stanów chorobowych i uszkodzeń układu nerwowego, spośród których na pierwszy plan wysuwają się zaburzenia dotyczące procesów poznawczych i zdolności przystosowania się” (J. Doroszevska, 1989, t. 2, s. 16).

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ- charakterystyka

- Dzieci i młodzież z niepełnosprawnością intelektualną **w stopniu lekkim** stanowią **najliczniejszą grupę** wśród uczniów z niepełnosprawnością.
- Zaburzenia rozwojowe ucznia z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim mają **charakter globalny** i obejmują zarówno funkcje instrumentalne (percepcja, pamięć, uwaga, myślenie, mowa, sprawności motoryczne i manualne), jak i kierunkowe (motywacja uczenia się, kontrola emocjonalna, potrzeba osiągnięć). Zaburzenia te mogą być przyczyną trudności w opanowywaniu wiadomości i umiejętności z zakresu wszystkich przedmiotów realizowanych w szkole.
- **Myślenie** uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim ma charakter **konkretno-obrazowy, sytuacyjny**. Dlatego też ważne jest możliwie szerokie stosowanie **czynności konkretnych, doświadczeń i obserwacji**, zanim uczeń przejdzie do schematu, kodu, symbolu.

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ- charakterystyka cd.

- Uczniowie ci najlepiej przyswajają wiedzę wykorzystując **bezpośrednie poznanie**. Podczas realizacji treści nauczania (szczególnie abstrakcyjnych) należy stosować szeroko rozumianą **zasadę poglądowości** i przedstawiać zagadnienia **na konkretnych przykładach** oraz **demonstrowania** omawianych tematów za pomocą **ilustracji, modeli, zdjęć**, itp. Należy stosować **symulacje lub inscenizacje**, które wzbudzają zainteresowanie uczniów.
- Granicą ich możliwości intelektualnych jest poziom odpowiadający orientacyjnie dzieciom 11–12-letnim o prawidłowym rozwoju umysłowym. Także inne zaburzenia myślenia powodują znaczące trudności edukacyjne: **sztywność myślenia, wolne tempo, myślenie mało samodzielne**. Dlatego też najczęściej poza zasięgiem ich możliwości poznawczych są **treści o charakterze abstrakcyjnym**, wymagające logicznego myślenia, wyciągania wniosków i abstrahowania.

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ – trudności edukacyjne

- Trudności edukacyjne uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim wynikają także z **zaburzeń koncentracji uwagi, ubogiego zasobu słów, niejasnych, niedokładnych wrażeń zmysłowych, zaburzonej pamięci logicznej**. W organizowaniu procesu edukacyjnego należy również mieć na uwadze problemy tych uczniów w sferze uczuciowo-emocjonalnej i w zakresie zachowań społecznych.
- Proces nabywania wiedzy przez tych uczniów jest znacznie utrudniony. Zarówno ich funkcjonowanie poznawcze, jak i proces myślenia oraz podejmowana działalność praktyczna są ograniczone. Poszczególne funkcje psychiczne **rozwijają się wolniej i nie osiągają pełnej dojrzałości**.
- **Myślenie** pozostaje w **fazie konkretno-wyobrażeniowej** (operacje myślowe odwołują się do konkretności). Najbardziej **upośledzony jest rozwój myślenia abstrakcyjnego**.

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ- sposstrzeganie i pamięć

- Charakterystyczna jest **nieudolność syntetycznego ujmowania** zdobytych wiadomości i **wiązania ich w logiczną całość**, z czego wypływa **ubóstwo wnioskowania i sądów**.
- **Sposstrzeganie** cechuje globalne ujmowanie faktów. **Zakres sposstrzegania jest wąski**, tj. w tym samym czasie dziecko z lekką niepełnosprawnością intelektualną sposstrzega **mniej przedmiotów**, niż dziecko z rozwojem prawidłowym. Zaburzenia sposstrzegania wiążą się ze **słabo rozwiniętą funkcją analizy i syntezy**.
- Dominuje **uwaga mimowolna**, choć wraz z wiekiem i nauczaniem wzrasta trwałość uwagi dowolnej. Uwaga często bywa **rozproszona** i przyciągana przez bodziec intensywniejszy lub niezwykły. **Mała jest podzielność uwagi**.
- **Słabo rozwinięta pamięć** powoduje trudności z zapamiętywaniem i odtwarzaniem. Nowy materiał przyswajany jest **bardzo wolno** i wymaga **wielokrotnych powtórzeń**. **Zaburzona jest głównie pamięć logiczna**, mniej zaś mechaniczna.

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ- mowa i emocje

- **Mowa** u tych uczniów często pod względem formy i składni nie różni się od mowy dzieci w normie intelektualnej. Stwierdza się **uboższy zasób słów przy przewadze słownictwa biernego nad czynnym**.
- **Emocje** tych uczniów charakteryzują się **szttywnością oraz małym zróżnicowaniem**. **Słabo** jest rozwinięta **zdolność opanowywania popędów**, występuje **niedorozwój uczuć wyższych** związany z brakiem zdolności do rozumienia pojęć abstrakcyjnych. Inną cechą charakterystyczną jest **nieadekwatność emocji**, która związana jest z brakiem możliwości odróżniania przez te dzieci spraw istotnych od błahych. Zachowanie dzieci charakteryzuje się **impulsywnością, brakiem przemyślenia konsekwencji i przewidywania**. Uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim wykazują często **brak inicjatywy i samodzielności**, łatwo **ulegają sugestii**, charakteryzują się biernością, **słabym krytycyzmem** (I. Chrzanowska, 2015).

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ – Główne trudności w uczeniu się i przyswajaniu wiedzy

- ✓ brak samodzielności, pomysłowości, inicjatywy i przemyślanego planu działania,
- ✓ trudności w zakresie analizy, syntezy, abstrahowania i wnioskowania,
- ✓ zaburzenia orientacji przestrzennej,
- ✓ niski poziom sprawności grafomotorycznej,
- ✓ niedorozwój uczuć wyższych (społecznych, moralnych, patriotycznych, estetycznych),
- ✓ większa niż u dzieci z normą intelektualną niestałość emocjonalną, impulsywność,
- ✓ nieadekwatna, często zaniżona samoocenę,
- ✓ gorsza samokontrola,
- ✓ mniejsze poczucie odpowiedzialności,
- ✓ trudności powiązania nowej wiedzy z wcześniej posiadaną,
- ✓ trudności w stosowaniu zdobytej wiedzy w konkretnym działaniu,
- ✓ zwolnione tempo pracy (MEN, *Jak organizować...*, 2010).

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ

Główne trudności w uczeniu się i przyswajaniu wiedzy c.d.

- Trudności te ujawniają się w szczególności w:
 - ✓ przyswajaniu pojęć, umiejętności ich definiowania i budowania systemu pojęć – dotyczy to szczególnie przedmiotów ścisłych (matematyka, fizyka, chemia), ale także treści historycznych, społecznych, moralnych i estetycznych;
 - ✓ wydawaniu opinii, sądów, argumentowaniu, wartościowaniu (uzewnętrznianiu swoich myśli szczególnie wówczas, gdy treść wypowiedzi oderwana jest od społecznego kontekstu);
 - ✓ wnioskowaniu nawet na materiale konkretnym, ale szczególnie na materiale abstrakcyjnym, symbolicznym;
 - ✓ opanowywaniu podstawowych technik szkolnych: czytania, pisania, liczenia mówienia;
 - ✓ odpowiednim odbiorze intencji i rozumieniu innych osób;
 - ✓ trwałym zapamiętywaniu treści, szczególnie powiązanych ze sobą logicznie;
 - ✓ zaburzonej uwadze (trudności z koncentracją, zdolnością selekcjonowania informacji) (MEN, *Jak organizować...*, 2010).

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ- wskazania dla nauczycieli

- W pracy z dzieckiem z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim nauczyciel powinien zwrócić szczególną uwagę na:
 - ✓ uczenie się w **indywidualnym tempie**, wyznaczanie i osiągnięcie indywidualnych celów zgodnych z możliwościami ucznia,
 - ✓ **ograniczenie instrukcji słownych** na rzecz wprowadzania **słowno-pokazowych**. Ważne jest praktyczne oddziaływanie na sferę wielozmysłową – słowo podczas procesu nauczania schodzi na plan dalszy na rzecz **zbierania doświadczeń i uczenia się przez ogląd i przeżywanie**. Istotne jest również **stosowanie wielu powtórzeń** udzielanych instrukcji i **stałe utrwalanie zapamiętanych treści**,
 - ✓ **stały nadzór**, gdyż uczniowie ci szybciej się nużą, z chwilą występowania trudności łatwo rezygnują i mają tendencję do pozostawiania niedokończonej pracy,

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ- wskazania dla nauczycieli cd.

- ✓ przywiązywanie wagi do **specjalnych bodźców pozytywnych** w formie **pochwały, zachęty, nagrody**. Ważne jest **nieustanne motywowanie** do dalszych działań poprzez stosowanie różnego rodzaju **wzmocnień, okazywanie aprobaty, pochwały** dla podejmowanego wysiłku i **akceptacji**, pozwalające na budowanie pozytywnego obrazu siebie,
- ✓ **wsparcie rodziców**, psychoedukację i pomoc ze strony placówki edukacyjnej w radzeniu sobie z pojawiającymi się trudnościami wychowawczymi,
- ✓ wzmocnianie procesu uczenia się przez stosowanie **metod aktywizujących**,
- ✓ wdrażanie uczniów **do samodzielności** (MEN, *Jak organizować...*, 2010).

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the inform

Trudności i korzyści wynikające ze zdalnego nauczania uczniów z niepełnosprawnością intelektualną

- Z badań przeprowadzonych na temat kształcenia zdalnego uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w pierwszej fali pandemii Covid-19 (A. Kułaga, 2020) wynika, iż:
 - ✓ największą trudnością było utrzymanie skupienia uczniów podczas zajęć oraz trudne zachowania. Kształcenie zdalne, nawet przy włączonej kamerce, nie daje możliwości całkowitej kontroli nad tym, co w danym momencie robi uczeń. Uczniowie mogą zatem w czasie zajęć podejmować inne aktywności (np. grać w gry poza kamerką na innym urządzeniu);
 - ✓ problemem zgłaszanym przez rodziców były trudne zachowania uczniów wynikające z braku jakichkolwiek terapii;

Trudności i korzyści wynikające ze zdalnego nauczania uczniów z niepełnosprawnością intelektualną cd.

- ✓ do trudności można także zaliczyć brak kreatywności nauczycieli w kształceniu zdalnym oraz niekomfortowe samopoczucie podczas prowadzenia zajęć przed kamerą;
- ✓ dodatkowo kształcenie na odległość wiąże się z ograniczeniami wynikającymi z jakości połączenia internetowego lub sprzętu komputerowego;
- ✓ problemem może być również duża męczliwość uczniów z niepełnosprawnością intelektualną oraz szybkie rozpraszanie uwagi, nieumiejętność jej skupienia przez dłuższy czas na danym zadaniu;
- ✓ trudność może również dotyczyć samej komunikacji z uczniem podczas zajęć – mowa uczniów może być niewyraźna, co utrudnia nauczycielowi jej odbiór, jak również mogą mieć trudność z zapisem swoich myśli;
- ✓ dodatkowo to uczeń może nie rozumieć przekazu słownego nauczyciela, który często jest zniekształcony przez złą jakość dźwięku. Uczniowie ci są również niechętni czytaniu zapisanych komunikatów czy poleceń;
- ✓ z częścią uczniów podczas zajęć zdalnych nie ma żadnego kontaktu (nie odpowiadają na telefony, maile, nie odsyłają prac domowych);
- ✓ korzyścią w kształceniu zdalnym była ścisła współpraca z każdym z rodziców czy opiekunów uczniów z niepełnosprawnością.

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the inform

UCZNIOWIE Z ZABURZENIAMI ZE SPEKTRUM AUTYZMU

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the inform

CZYM JEST *SPEKTRUM AUTYZMU*?

- **Autyzm** to odmienny od typowego sposób rozwoju człowieka, objawiający się różnicami w sposobie komunikacji, nawiązywania relacji, wyrażania emocji, uczenia się oraz różnorodnym schematem zachowań. Każda osoba z autyzmem jest indywidualnością, a wymienione cechy mogą występować w różnym natężeniu. Autyzm dotyczy wielu obszarów funkcjonowania i sprawia, że osoby ze spektrum rozwijają się inaczej.
- W przypadku autyzmu mówi się o **spektrum zaburzeń**, ponieważ nie istnieje jeden wzorzec poziomu funkcjonowania charakteryzujący osoby z autyzmem. Oznacza to, że autyzm może przyjmować zupełnie inną postać, od łagodnych objawów, po bardzo nasilone, utrudniające funkcjonowanie w każdej sferze życia (<https://jim.org/autyzm/czym-jest-autyzm/>).

UCZNIOWIE ZE SPEKTRUM AUTYZMU - CHARAKTERYSTYKA

- Uczniowie ze spektrum zaburzeń autystycznych, w tym z autyzmem, są bardzo różnorodną grupą zarówno pod względem funkcjonowania społecznego, jak i intelektualnego. Cechy wspólne to:
 - ✓ poważne i rozległe deficyty w zachowaniach społecznych,
 - ✓ opóźnienia i deficyty w nabywaniu mowy i języka,
 - ✓ ograniczone, sztywne, powtarzające się zachowania i zainteresowania (MEN, *Jak organizować...*, 2010).
- W Polsce obowiązują kryteria klasyfikacji według ICD-10, które służą diagnozowaniu i rozpoznawaniu autyzmu. Zgodnie z tymi założeniami autyzm stwierdza się u osób, które mają problemy w rozwoju społecznym oraz ograniczone wzorce zachowań, zainteresowań, aktywności jak również problemy w komunikowaniu się. Kryteria te mówią, że symptomy powinny ujawnić się przed ukończeniem 3 lat (E. Pisula, 2018).

SPEKTRUM AUTYZMU - Kryterium diagnostyczne A

według ICD-10:

(F84) Całościowe zaburzenia rozwoju

Kryterium A

Nieprawidłowy lub upośledzony rozwój wyraźnie widoczny przed ukończeniem 3 lat w co najmniej jednym z tych obszarów:

- rozumienie i ekspresja językowa używane w społecznym porozumiewaniu się,
- rozwój wybiórczego przywiązania społecznego lub wzajemnych kontaktów społecznych,
- funkcjonalna lub symboliczna zabawa.

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the inform

SPEKTRUM AUTYZMU - Kryterium diagnostyczne B

Kryterium B

1. Jakościowe nieprawidłowości wzajemnych interakcji społecznych, manifestujące się w co najmniej dwóch z następujących obszarów:
 - a) niedostateczne wykorzystywanie kontaktu wzrokowego, wyrazu twarzy, postawy ciała i gestów do odpowiedniego regulowania interakcji społecznych,
 - b) niedostateczny (adekwatnie do wieku umysłowego i pomimo licznych okazji) rozwój związków rówieśniczych, obejmujących wzajemne współdzielenie zainteresowań, aktywności i emocji,
 - c) brak odwzajemniania społeczno-emocjonalnego, przejawiający się upośledzeniem lub odmiennością reagowania na emocje innych osób; lub brak modulowania zachowania odpowiednio do społecznego kontekstu; lub słaba integracja zachowań społecznych, emocjonalnych i komunikacyjnych,
 - d) brak spontanicznej potrzeby dzielenia z innymi osobami radości, zainteresowań lub osiągnięć (np. brak pokazywania, przynoszenia lub wskazywania innym ludziom przedmiotów osobistego zainteresowania).

SPEKTRUM AUTYZMU - Kryterium diagnostyczne B cd.

2. Jakościowe nieprawidłowości w porozumiewaniu się, manifestujące się w co najmniej jednym z następujących obszarów:
 - a) opóźnienie lub całkowity brak rozwoju języka mówionego, które nie wiążą się z próbą kompensowania za pomocą gestów lub mimiki jako alternatywnego sposobu porozumiewania się (często poprzedzane przez brak komunikatywnego gaworzenia),
 - b) względny niedostatek inicjatyw i wytrwałości w podejmowaniu wymiany konwersacyjnej (na jakimkolwiek występującym poziomie umiejętności językowych), w której zachodzą zwrotne reakcje na komunikaty innej osoby,
 - c) stereotypowe i powtarzające się, idiosynkratyczne wykorzystywanie słów i wyrażeń,
 - d) brak spontanicznej różnorodności zabawy w udawanie („na niby”) lub zabawy naśladowującej role społeczne.

SPEKTRUM AUTYZMU - Kryterium diagnostyczne B c.d. 3

3. Ograniczone, powtarzające się i stereotypowe wzorce zachowania, zainteresowań i aktywności przejawiane w co najmniej jednym z następujących obszarów:
 - a) pochłonięcie jednym lub liczniejszymi stereotypowymi zainteresowaniami nieprawidłowej treści i zogniskowaniu, lub jednym lub więcej zainteresowaniami nieprawidłowymi z powodu swej intensywności i ograniczenia, a nie z powodu treści i zogniskowania,
 - b) wyraziście kompulsywne przywiązanie do specyficznych, нефunkcjonalnych czynności rutynowych i zrytualizowanych,
 - c) stereotypowe i powtarzające się manieryzmy ruchowe, obejmujące stukanie bądź kręcenie palcami; lub złożone ruchy całego ciała,
 - d) koncentracja na cząstkowych lub нефunkcjonalnych właściwościach przedmiotów służących do zabawy (jak np. ich zapach, odczuwanie powierzchni, powodowanego hałasu lub wibracji).

SPEKTRUM AUTYZMU - Kryterium diagnostyczne C

Kryterium C

Obrazu klinicznego nie można wyjaśnić innymi objawami całościowych zaburzeń rozwojowych, specyficznymi rozwojowymi zaburzeniami rozumienia języka z wtórnymi trudnościami społeczno-emocjonalnymi, reaktywnymi zaburzeniami przywiązania ani zaburzeniem selektywności przywiązania, upośledzeniem umysłowym z pewnymi cechami zaburzeń emocji i zachowania, schizofrenią o niezwykle wczesnym początku ani zespołem Retta (A. Prokopiak, 2017).

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the inform

Symptomy zaburzeń ze spektrum autyzmu - interakcje społeczne

a) interakcje społeczne:

- ✓ brak zainteresowania się otoczeniem,
- ✓ zupełna obojętność wobec innych ludzi,
- ✓ brak dzielenia się swoimi przeżyciami, zainteresowaniami, spostrzeżeniami,
- ✓ powtarzanie słów ciekawie brzmiących lub fragmentów zdań usłyszanych wcześniej,
- ✓ brak reakcji lub reagowanie z dużym opóźnieniem na bodźce płynące poprzez mimikę'
- ✓ brak odpowiedzi uśmiechem na uśmiech,
- ✓ niechęć do przytulania i brak dążenia do kontaktu (E. Pisula, 2018).

Symptomy zaburzeń ze spektrum autyzmu – kontakt wzrokowy i naśladowanie

b) kontakt wzrokowy:

- ✓ brak kontaktu wzrokowego,
- ✓ unikanie spojrzenia w oczy innych w celu przekazania jakiejś informacji pozawerbalnej, np. zainteresowania, nawiązania kontaktu,
- ✓ brak podążania za wzrokiem osoby, która patrzy na coś o czym mówi.

c) naśladowanie:

- ✓ trudności z naśladowaniem, co w konsekwencji prowadzi do problemów z uczeniem się,
- ✓ niektóre dzieci świetnie imitują czyjeś zachowanie, np. matki, ojca (E. Pisula, 2018).

Symptomy zaburzeń ze spektrum autyzmu - komunikacja

d) komunikacja:

- ✓ trudność ze zrozumieniem i nieumiejętność posługiwania się mową werbalną lub niewerbalną w celu nawiązania kontaktów społecznych,
- ✓ brak mowy lub problemy w nawiązywaniu komunikacji uniwersalnej,
- ✓ trudność w społecznym komunikowaniu i podtrzymywaniu rozmowy,
- ✓ brak wykorzystywania gestów, min, spojrzeń aby przekazać innym komunikat,
- ✓ brak odpowiedzi na sygnały kierowane pod ich adresem,
- ✓ brak rozumienia informacji zawartej w mimice,
- ✓ nieumiejętność odczytywania i rozumienia stanów emocjonalnych innych osób (E. Pisula, 2018).

Symptomy zaburzeń ze spektrum autyzmu – wzorce zachowań

e) stereotypowe i ograniczone wzorce zachowań:

- ✓ bardzo wąskie i nietypowe wzorce zachowań,
- ✓ przywiązanie do rytuałów i schematyzm (np. stałość planu dnia, sposób wykonywania danych czynności),
- ✓ wybiórczość dotycząca jedzenia potraw lub noszenia określonych ubrań,
- ✓ stereotypie ruchowe, np. machanie rączkami wokół oczu, kręcenie przedmiotami,
- ✓ powtarzające się określone złożone sekwencje ruchowe,
- ✓ wąski zakres zainteresowań (E. Pisula, 2018).

Symptomy zaburzeń ze spektrum autyzmu – problemy sensoryczne

f) problemy sensoryczne:

- ✓ silne reagowanie na bodźce sensoryczne lub niedowrażliwość,
- ✓ nadwrażliwość na głośne dźwięki płynące z otoczenia (zatykanie sobie uszu),
- ✓ nadwrażliwość na dotyk (unikanie głaskania, dotyku, noszenia określonych ubrań) lub mała wrażliwość (potrzeba mocnego docisku, aby poczuć własne ciało),
- ✓ silne reagowanie na pewne zapachy (wymioty) lub brak reakcji na nieprzyjemny zapach,
- ✓ chętnie spoglądanie na jaskrawe i kolorowe światło (patrzenie na obiekt kątem oka, a nie wprost),
- ✓ nadwrażliwość na smaki (tylko wybrane pokarmy) lub niedowrażliwość (jedzenie wszystkiego),
- ✓ zaburzenia zmysłu równowagi,
- ✓ nieświadomość swojego ciała i brak kontroli nad nim (E. Pisula, 2018).

UCZNIOWIE ZE SPEKTRUM AUTYZMU – wskazania dla nauczycieli

- Uczniowie z autyzmem, gdy mają nauczyć się czegoś nowego, wykazują **skłonność powracania do sztywnych, stereotypowych zachowań**. Mają problemy z **samodzielnym dokończeniem zadania**. Toteż ich uczenie się **musi być wyraźnie uporządkowane**. Ważne jest podzielenie zadania **na mniejsze etapy**, aby były one dla dziecka jasne i by dziecko mogło ukończyć zadanie z minimalną liczbą błędów. Można zastosować **serię obrazków**, które przedstawiają **sekwencję zdarzeń** lub zadań do wykonania.
- Ucznia **należy nagradzać** za każdą dobrze wykonaną część zadania. W sytuacji, gdy obserwujemy u dziecka niepokój, lęk, rozdrażnienie czy problemy z wykonaniem zadania, warto udzielić mu **szczegółowych, konkretnych wskazówek**, co i w jaki sposób może zrobić. Ważne jest także jasne **wyjaśnianie naszych oczekiwań** wobec niego, a niekiedy **umożliwienie mu odłączenia się od grupy**, by mogło uspokoić się i zrelaksować.

UCZNIOWIE ZE SPEKTRUM AUTYZMU – wskazania dla nauczycieli cd.

- Uczniowie z autyzmem nie przejawiają właściwie **żadnej inicjatywy**. Gdy pozostawi się ich samym sobie, mają tendencję do stereotypowego powtarzania czynności.
- Większość dzieci z autyzmem nie jest w stanie zastosować tego, czego nauczyły się w jednej sytuacji do sytuacji innej. Ich uczenie się związane jest bezpośrednio z określoną sytuacją.
- W procesie nauczania ważne jest wykorzystanie **mocnych stron** tych uczniów, np. **używanie środków wizualnych** przez dzieci, które mają łatwość zapamiętywania wzrokowego (oczywiście przy równoległej rehabilitacji zaburzonych funkcji ośrodkowego układu nerwowego, np. percepcji bodźców dotykowych lub słuchowych).

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the inform

UCZNIOWIE ZE SPEKTRUM AUTYZMU - sprawdzanie wiadomości ucznia

- Sytuację sprawdzania wiadomości ucznia z autyzmem trzeba dostosować do jego **możliwości komunikacyjnych** oraz specyfiki funkcjonowania. Należy uwzględnić fakt, że osoby z autyzmem mają **poważne trudności z formułowaniem dłuższych wypowiedzi ustnych**. Potrzebują wtedy **dodatkowych pytań**, które umożliwiają im sprawniejszą aktualizację posiadanej wiedzy. Część osób z autyzmem jest w stanie przekazać więcej informacji w formie pisemnej niż ustnej. Dobrym sposobem sprawdzania wiedzy uczniów z poważnymi zaburzeniami w rozwoju mowy są **testy**, gdyż dają możliwość wyboru spośród podanych odpowiedzi lub formułowania odpowiedzi na konkretne pytania. Trzeba też pamiętać, że dziecko z autyzmem potrzebuje **więcej czasu** niż jego rówieśnicy na analizę i zrozumienie pytania lub polecenia, a także na właściwą reakcję (sformułowanie odpowiedzi, wykonanie czynności) (MEN, *Jak organizować...*, 2010).

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the inform

Trudności i korzyści wynikające ze zdalnego nauczania uczniów ze spektrum autyzmu

- Doświadczenia płynące z realizowanego kształcenia zdalnego uczniów ze spektrum zaburzeń autystycznych wskazują na to, że:
 - ✓ dzieci ze spektrum autyzmu podczas nauki zdalnej często czują się „przebodźcowane”. Długotrwałe przesiadywanie przed komputerem sprawia, że ich układ nerwowy jest przeciążony, a to sprawia, że uczeń coraz mniej zapamiętuje;
 - ✓ trudnością może być fakt, iż niektórzy nauczyciele nie przystosowują materiałów do potrzeb i możliwości ucznia z autyzmem,
 - ✓ dziecko z autyzmem w nauczaniu w domu bardzo często jest niesamodzielne i wymaga wsparcia osoby dorosłej;

Trudności i korzyści wynikające ze zdalnego nauczania uczniów ze spektrum autyzmu cd.

- ✓ długotrwałe korzystanie z komputera często sprawia, że uczniowie są rozdrażnieni, szybko się denerwują;
- ✓ problemy z koncentracją uwagi sprawiają, że uczniowie nie skupiają się długo na danym zadaniu i mają problem w samodzielnym wykonaniu go do końca;
- ✓ uczniowie ze spektrum autyzmu źle znoszą zmiany, chaos i nieprzewidywalność, czasem same problemy z komputerem czy łącznością internetową mogą wywołać u nich stres, niepokój czy zachowania agresywne;
- ✓ część uczniów ze spektrum autyzmu nie komunikuje się w sposób werbalny, a zatem mogą wystąpić trudności w kontaktach pomiędzy uczniem a nauczycielem czy rówieśnikami;
- ✓ w kształceniu zdalnym dla niektórych uczniów z autyzmem korzystne może być to, że w domu mają ciszę, spokój, pracują swoim tempem, podczas gdy w szkole są narażone na „przebodźcowanie” np. hałasem;
- ✓ w przypadku niektórych uczniów nauka zdalna ma bardzo pozytywny wpływ na przyswajanie wiedzy i na wyciszenie (<http://niepelnosprawni.pl/ledge/x/1053506>)

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the inform

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ RUCHOWĄ

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the inform

Czym jest niepełnosprawność ruchowa?

- Pod pojęciem **niepełnosprawności ruchowej** rozumie się wszelkie zaburzenia narządu ruchu, które mogą być wywołane wieloma przyczynami, ale ich konsekwencją jest zawsze **ograniczenie sprawności ruchowej** (M. Loska, 2008).
- Najliczniejszą podgrupę osób niepełnosprawnych ruchowo stanowią dzieci z zespołem mózgowego porażenia dziecięcego, niepełnosprawności będące następstwem wypadków i urazów, rozszczepów kręgosłupa, chorób rdzenia, mięśni oraz układu kostno-stawowego.
- Niepełnosprawność ruchowa jest przejawem różnorodnych schorzeń i zdarzeń losowych, których rodzaj i nasilenie utrudnia, a niekiedy uniemożliwia opanowanie wiedzy i umiejętności szkolnych, jak również ogranicza samodzielność, niezależność życiową. **Trudności edukacyjne** ucznia z niepełnosprawnością ruchową zależą **od rodzaju uszkodzenia** (dotyczące ośrodkowego lub obwodowego układu nerwowego), **okresu, w którym doszło do niepełnosprawności** (wrodzona lub nabyta), **stopnia** niepełnosprawności (lekka, umiarkowana czy znaczna).

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ RUCHOWĄ

- W szczególnie trudnej sytuacji są uczniowie z **mózgowym porażeniem dziecięcym**, u których niepełnosprawność spowodowana jest uszkodzeniem mózgu we wczesnym okresie życia. Powoduje to, że niepełnosprawność ruchowa **nie dotyczy tylko sfery ruchowej**, ale również **funkcjonowania pozostałych analizatorów** i możliwości **integracji wrażeń** z nich dopływających.
- Niepełnosprawność ruchowa **niekorzystnie wpływa** na możliwości edukacyjne dzieci i młodzieży, gdyż każda aktywność szkolna wiąże się z ruchem, który u tych uczniów jest z reguły ograniczony. Rozwój poznawczy opiera się na **własnej aktywności dziecka** i **samodzielnie zdobytych doświadczeniach**, których dzieci niepełnosprawne ruchowo są w **mniejszym lub większym stopniu pozbawione** (MEN, *Jak organizować...*, 2010).

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ RUCHOWĄ - charakterystyka

- Nie wykształcają na odpowiednim poziomie **lokomocji, manipulacji, schematu ciała, orientacji przestrzennej i rozumienia stosunków przestrzennych**, a nieraz również **motoryki aparatu artykulacyjnego**. Pojawić się też mogą **zaburzenia w spostrzeganiu** i trudności w prowadzeniu obserwacji ze względu na **uszkodzenia ruchomości gałek ocznych** i problemy z **przekraczaniem wzrokiem środkowej linii ciała**.
- Wiele aktywności edukacyjnych, **które wymagają właściwego chwytania i współpracy obu rąk** (manipulowanie przedmiotami/pomocami dydaktycznymi, prowadzenie doświadczeń) może być nieosiągalnych przez ucznia z niepełnosprawnością ruchową. Do tego często dołączają się **ograniczenia w pamięci ruchowej i trudność w odtworzeniu pokazanego ruchu**, a szczególnie w odpowiedniej kolejności sekwencji ruchowej.

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ RUCHOWĄ – obszary trudności

- Uczniowie z niepełnosprawnością ruchową mogą mieć dodatkowo **problemy z:**
 - ✓ **przyjęciem prawidłowej pozycji siedzącej**, zwłaszcza przez dłuższy czas (powoduje to szybkie męczenie się, utrudnia koncentrację uwagi w trakcie zajęć, prowadzenie obserwacji);
 - ✓ **wodzeniem wzrokiem** (trudności z czytaniem, kontrolowaniem wykonywanych czynności, prowadzeniem obserwacji);
 - ✓ występowaniem **synkinezji, czyli dodatkowych ruchów**, zbędnych z punktu widzenia celu i efektu wykonywanej czynności (powoduje niepotrzebne zużycie energii i znacznie wydłuża czas wykonywanej czynności);
 - ✓ **zaburzeniami motorycznymi mowy** (trudności z gramatyczną budową zdań zarówno w wypowiedziach ustnych jak i pisemnych; w ciężkich zaburzeniach dziecko może zupełnie nie mówić) (MEN, *Jak organizować...*, 2010).

Wsparcie edukacyjne udzielane dzieciom i młodzieży z niepełnosprawnością ruchową

- **Wsparcie edukacyjne** udzielane dzieciom i młodzieży z niepełnosprawnością ruchową **wymaga:**
 - ✓ **zniesienia barier architektonicznych** w szkole i w środowisku funkcjonowania ucznia;
 - ✓ **dostosowania stanowiska do nauki** umożliwiającego aktywność własną ucznia;
 - ✓ wykorzystania **specjalistycznych pomocy** i przyborów szkolnych, szczególnie w edukacji uczniów z mózgowym porażeniem dziecięcym;
 - ✓ większego niż standardowe **użycia w edukacji środków informatycznych, medialnych** (tak, aby podręczniki szkolne, zeszyty ćwiczeń były również w formie elektronicznej, co dałoby nauczycielowi możliwość regulowania wielkości czcionki, liczby zadań na stronie, wielkości rysunków itp. w dostosowaniu do indywidualnych potrzeb i możliwości uczniów);
 - ✓ **wspierania porozumiewania się** ucznia niemówiącego za pomocą metod komunikacji niewerbalnej (MEN, *Jak organizować...*, 2010).
- Uczeń z niepełnosprawnością ruchową może mieć szczególne problemy z realizacją wymagań związanych z umiejętnościami wykonawczymi (z powodu wyżej opisanych zaburzeń). Dlatego też część tych umiejętności powinna być przełożona z *potrafi wykonać* na formę *wie, jak wykonać*.

Trudności i korzyści wynikające ze zdalnego nauczania uczniów z niepełnosprawnością ruchową

- ✓ część uczniów z niepełnosprawnością ruchową w czasie zajęć szkolnych korzysta z pomocy nauczyciela wspomagającego. Edukacja na odległość nie zapewnia tej formy wsparcia, której brak może znacznie obniżyć jakość edukacji zdalnej osób z tą niepełnosprawnością;
- ✓ dla części osób z niepełnosprawnością ruchową siedzenie cały czas przed komputerem, gdzie jest kamera i mikrofon i możliwość nagrywania tego, co mówią powodują, że czują się niepewnie w takiej sytuacji;
- ✓ długi czas spędzony przed komputerem w pozycji siedzącej powoduje także szybszą męczliwość osoby na wózku;
- ✓ trudnością może być również więcej materiału do samodzielnej analizy dla ucznia;

Trudności i korzyści wynikające ze zdalnego nauczania uczniów z niepełnosprawnością ruchową cd.

- ✓ wadą mogą być również ograniczenia czasowe, jakie stosują nauczyciele podczas sprawdzania wiedzy, uczniom może nie wystarczać czasu, by przeanalizować dokładnie pytania;
- ✓ uczniowie w szkole mogą liczyć na pomoc nauczyciela wspomagającego czy innych uczniów w czasie sporządzania notatek, a w edukacji zdalnej jest to niemożliwe;
- ✓ zaletą kształcenia zdalnego uczniów z niepełnosprawnością ruchową może być przygotowywanie im materiałów dydaktycznych zgodnie z zasadami projektowania uniwersalnego oraz z wykorzystaniem racjonalnych dostosowań i modyfikacji (np. notatki elektroniczne, zapisywanie symultaniczne treści zajęć, nagrywanie wykładów, dostosowanie formatu materiałów do potrzeb uczniów poprzez zwiększanie czcionki);
- ✓ zaletą kształcenia zdalnego dla osób z niepełnosprawnością ruchową może być również łatwiejszy dostęp do edukacji, bez konieczności pokonywania barier architektonicznych (P. Korach, 2020).

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ SŁUCHU

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the inform

Kim jest osoba z uszkodzonym słuchem?

- **Osoba z uszkodzonym słuchem** – pojęcie to jest bardzo obszerne i obejmuje ok. 10% populacji ogólnej – wszystkie te osoby, u których występuje uszkodzenie słuchu bez względu na stopień, rodzaj i moment powstania tego uszkodzenia.
- Wg M. Grzegorzewskiej (1964): **Głuchym** nazywamy człowieka, który jest pozbawiony całkowicie lub w dużej mierze słuchu, a więc i treści słuchowych płynących ze świata, i który wskutek tego znajduje się w gorszych warunkach niż człowiek słyszący w pracy procesów poznawczych i przygotowywaniu się do życia społecznego. Rozumienie mowy ludzkiej tą drogą staje się dla niego niemożliwe, a w pracy i wszelkich potrzebach życia słuch nie ma dla niego żadnego lub wystarczającego znaczenia (Z. Sękowska, 2001) .

Trudności uczniów niesłyszących i słabosłyszących

- **Trudności uczniów niesłyszących i słabosłyszących**, na jakie napotykają w procesie edukacji, podobnie jak w przypadku uczniów z innymi rodzajami niepełnosprawności, w znacznym stopniu **wpływają na osiągnięcie** – optymalnych z punktu widzenia ich możliwości i specyfiki dysfunkcji narządu słuchu – **sukcesów edukacyjnych, samodzielności i adaptacji społecznej**.
- Uszkodzenie słuchu wpływa na rozwój dziecka. Ucznia z uszkodzeniem słuchu cechują **zaburzenia równowagi ciała i słaba orientacja w przestrzeni**. U dzieci niesłyszących nie występują istotne i typowe braki intelektualne jako następstwo głuchoty, natomiast **różnice istniejące w funkcjach intelektualnych** między osobami niesłyszącymi i osobami słyszącymi są raczej **wynikiem niezdolności udzielenia niesłyszącym pełnej pomocy** w rozwoju ich zdolności (MEN, *Jak organizować...*, 2010).

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ SŁUCHU - sposstrzeganie

- **Sposstrzeganie** (całościowe odzwierciedlanie przedmiotów i zjawisk) jest u uczniów niesłyszących głównie **sposstrzeganiem wzrokowym**. Dominuje **analiza nad synteza**, np. dzieci niesłyszące dokładniej niż słyszące potrafią dobrać odcienie barw, ale mniej dokładnie określają wielkość przedmiotu na odległość. Pierwsze zadanie ma bowiem charakter analityczny, zaś w drugim niezbędna jest synteza odległości i wielkości. Spontaniczny rozwój procesu sposstrzegania u dzieci niesłyszących rozwija się w kierunku **wyodrębniania jednostkowych cech przedmiotów**. Uogólnianie cech wspólnych rozwija się bardzo wolno. Specyficznymi cechami **pamięci** u tych dzieci jest **charakter obrazowy i analityczność**. Cechy te wiążą się bezpośrednio ze specyfiką sposstrzegania (MEN, *Jak organizować...*, 2010).

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ SŁUCHU – pamięć i czytanie

- Dzieci z uszkodzeniem słuchu mają kłopoty z **odtworzeniem zapamiętanego materiału** o charakterze skojarzeniowym. **Pamiętają poszczególne elementy**, nie pamiętają całości. Fakt, iż dominującą rolę u niesłyszących spełnia analizator wzrokowy, sprzyja dobremu **rozwojowi pamięci wzrokowej i wzrokowo-ruchowej**. Natomiast zdecydowanie **słabiej** rozwinięta jest u tych dzieci **pamięć słowno-logiczna**.
- Odtwarzając tekst dzieci niesłyszące nie odtwarzają jego treści, lecz reprodukują go dosłownie. Przyczyną jest z jednej strony **ubogi słownik i trudności w przyswajaniu zasad gramatyki**, z drugiej zaś **słabe rozumienie treści, trudności w wydzieleniu głównej myśli i logicznej kolejności** (MEN, *Jak organizować...*, 2010).

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the inform

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ SŁUCHU – uwaga i mowa

- **Uwaga** cechuje się **słabą podzielnością**. Ponieważ nie jest możliwa jednoczesna koncentracja uwagi na dwóch odległych w przestrzeni bodźcach wzrokowych (np. czytany tekst i ruch warg nauczyciela) w praktyce szkolnej **trzeba oddzielić pokaz i objaśnienia**.
- Brak prawidłowego słuchu powoduje **trudności w uczeniu się mowy dźwiękowej**. Charakteryzuje się ona dużymi zaburzeniami w zakresie **oddychania, fonacji i artykulacji**. Dzieje się tak dlatego, że elementy te rozwijają się pod kontrolą słuchu. Specyficzna jest też struktura wypowiedzi pisemnych uczniów niesłyszących. Ich **wypracowania przeładowane są drobiazgami**, natomiast brak jest w nich często ważnych dla tematu informacji.

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ SŁUCHU – rozumienie i struktura osobowości

- Dzieci niesłyszące często kierują się w rozumieniu tekstu **rozumieniem poszczególnych wyrazów**, a **nie ich treścią**, tzn. przedwcześnie uogólniają przypadkowo wybrane elementy tekstu przy jednoczesnym braku ujmowania jego całościowej struktury.
- **Struktura osobowości** osób z głębszym uszkodzeniem słuchu jest **mniej dojrzała**, niż u osób słyszących. Obraz siebie oraz poznawczo-wolicjonalne siły sterowania są u nich słabo wykształcone. Cechuje ich również **wzmoczona pobudliwość nerwowa** i **zaburzenia emocjonalne**, **zbyt silna więź emocjonalna** z rodziną, **poczucie niższości**, **napady złości**, rozbieżność faktycznych możliwości i osiągnięć, **neurotyczność**, **wysoki poziom lęku** (MEN, *Jak organizować...*, 2010).

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the inform

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ SŁUCHU – wskazania dla nauczycieli

- Uczniowie z uszkodzonym słuchem stanowią grupę niezwykle zróżnicowaną pod względem możliwości nabywania i doskonalenia systemu językowego. W przypadku uszkodzenia słuchu następuje pozbawienie lub ograniczenie dostępu do bodźców słuchowych, co wpływa na **zahamowanie lub zaburzenie kształtowania się kompetencji językowej, komunikacyjnej i kulturowej**, których poziom rozwoju wyznacza jakość kontaktów społecznych, a także decyduje o tempie i jakości przyswajania wiadomości i umiejętności szkolnych.
- **Nauczyciel** pracujący z uczniem niesłyszącym lub słabosłyszącym **powinien:**
- zapoznać się z **rodzajem** wady słuchu i jej **konsekwencjami**,
- dokładać wszelkich starań, aby **rozwój pojęć abstrakcyjnych** u uczniów był **jak najpełniejszy**,

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ SŁUCHU - wskazania dla nauczycieli cd.

- wypracować **różnorodne metody** rozwijające **myślenie analityczne i syntetyczne**, które ma kluczowe znaczenie nie tylko w matematyce, ale i w realizacji innych obowiązkowych zajęć edukacyjnych,
- dobierać **formy kształcenia i metody nauczania** przy współudziale i akceptacji rodziny dziecka,
- dążyć do **rozwijania pojęć i słownictwa uczniów**, zarówno czynnego, jak i biernego,
- dążyć do **kształtowania uwagi** uczniów niesłyszących, czemu sprzyjają takie warunki jak: mała liczebność klasy, rozmieszczenie uczniów w półkolu, właściwe oświetlenie, przeplatanie pokazu objaśnieniami, indywidualizacja nauczania, zachowanie nauczyciela - musi być zawsze zwrócony twarzą do klasy,
- **głośno omawiać** czynności (MEN, *Jak organizować...*, 2010).

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ SŁUCHU – wskazania dla nauczycieli cd.2

- **Pokonywaniu trudności**, wynikających z zaburzeń operowania systemem języka dźwiękowego przez dziecko z uszkodzonym słuchem, **będzie ponadto sprzyjało:**
- zapewnienie **odpowiednich warunków technicznych**,
- możliwość doboru **optymalnych** dla każdego dziecka **metod i środków** stosowanych w procesie dydaktycznym,
- stworzenie **atmosfery akceptacji i zrozumienia** sprzyjającej nawiązywaniu relacji komunikacyjnych ze słyszącymi rówieśnikami,
- zapewnienie **współpracy ze środowiskiem rodzinnym** w zakresie metod kształtowania i doskonalenia systemu językowego oraz ujednolicenia zasad oddziaływań wychowawczo-edukacyjnych (MEN, *Jak organizować...*, 2010).

Trudności wynikające ze zdalnego nauczania uczniów z niepełnosprawnością słuchu

- ✓ W opinii uczniów czy rodziców uczestnictwo w zajęciach online jest ograniczone bądź utrudnione przez niedostosowanie spotkań specyficznych potrzeb tych uczniów (np. brak napisów, wyłączone kamerki, niestabilna łączność internetowa uniemożliwiająca płynny przekaz wizji i fonii).
- ✓ Trudność w kształceniu zdalnym może być spowodowana:
 - 1) niedostosowaniem technologicznym (słaby sprzęt i/lub łącze internetowe; zakłócenia w odbiorze treści zajęć; brak lub mała ilość sprzętu dla domowników),
 - 2) niedostosowaniem programu i metod (brak zajęć online; brak ujednoczenia (wiele platform); duża liczba zadań do przerobienia; brak obiektywnej oceny umiejętności ucznia; brak kompetencji cyfrowych),
 - 3) niedostosowaniem do potrzeb (zadania niedostosowane do możliwości; krótki czas na zadania i sprawdziany; brak tłumaczenia zagadnień; brak wsparcia nauczyciela wspomagającego na żywo),
 - 4) niedostosowaniem warunków (duża ilość czasu przed ekranem; rozpraszacze w domu),
 - 5) kontaktami (utrudniony kontakt z nauczycielem; brak informacji, jak pracować z dzieckiem; brak bezpośredniego kontaktu z nauczycielami i rówieśnikami) (P. Lewandowska, 2020).

Zalety kształcenia zdalnego

- ✓ wśród zalet kształcenia zdalnego można wskazać
- 1) dobrostan dziecka (bardziej wypoczęte; mniejszy stres i presja; poczucie bezpieczeństwa; większe skupienie na lekcjach i zaangażowanie; dokładniejsze wykonywanie zadań; poprawa w zachowaniu),
- 2) warunki uczenia się (brak klasowego hałasu; lepsza akustyka do słuchania zajęć; dobra słyszalność dźwięku z komputera bezpośrednio do protezy słuchowej),
- 3) dostosowanie do potrzeb dziecka (możliwość wspierania dziecka podczas lekcji (na zasadzie nauczyciela wspomagającego); dostosowanie tempa pracy; robienie przerw, gdy jest taka potrzeba; indywidualizm pracy; skupienie się na tym, czego dziecko nie rozumie; upewnianie się, że dziecko wszystko rozumie),

Zalety kształcenia zdalnego cd.

- 4) rozwój osobisty dziecka (większa samodzielność; umiejętność obsługi sprzętu elektronicznego; więcej czasu dla siebie i rozwijania swoich zainteresowań),
- 5) relacje z nauczycielami i kolegami (lepsza komunikacja; nie ma potrzeby ciągłego odnajdywania się wśród rówieśników; brak konfliktów),
- 6) warunki pracy (wgląd w pracę nauczyciela; zaplanowany dzień dostosowany do możliwości dziecka; nie trzeba wstawać; pobyt w domu, a nie w internacie; zróżnicowane materiały edukacyjne) (P. Lewandowska, 2020).

Jak przygotować się do nauki zdalnej w środowisku dzieci z wadą słuchu?

- Nauczyciel pracujący zdalnie z dziećmi o różnych możliwościach słuchowych, powinien zadbać o umożliwienie odbioru przez uczniów jak największej porcji przekazywanych wiadomości poprzez:
 - ✓ graficzne prezentowanie omawianych treści – przygotowywanie schematów, diagramów, krótkich opisów i rysunków, które stanowią bazę do omawianych treści;
 - ✓ wielokrotne powtarzanie tych samych treści – kilkukrotne powtarzanie tych samych informacji, zmienianie intonacji głosu, punktowanie tego, co jest ważne, włączanie uczniów w dokańczanie słów, zdań;
 - ✓ budowanie prostych zdań – posługiwanie się krótkimi sformułowaniami, jasny przekaz poparty przykładami;

Jak przygotować się do nauki zdalnej w środowisku dzieci z wadą słuchu? cd.

- ✓ stosowanie gestów podczas wideo lekcji – możliwość korzystania z wideo przekazu pozwala uczniom na skupienie uwagi wokół osoby prezentującej (fonogesty) lub jej twarzy, możliwe jest ukierunkowanie kamery na usta nauczyciela, tak aby wspomagać proces rozumienia mowy i integrować go z techniką odczytywania mowy z ruchu warg;
- ✓ formułowanie krótkich notatek (czat) w trakcie omawiania danego zagadnienia – możliwe jest jednoczesne przekazywanie informacji słownie, jak i pisemnie (czaty na platformach edukacyjnych), uczniowie korzystają wówczas jednocześnie z informacji przekazywanych drogą werbalną oraz mają możliwość odczytywania informacji (czat jest formą tablicy szkolnej, na której nauczyciel zapisuje krótkie informacji-notatki);
- ✓ omawianie zagadnień w oparciu o prezentacje – posługiwanie się prezentacjami multimedialnymi, w których zawarte są zarówno obrazy graficzne, jak i definicje i najważniejsze zagadnienia omawianych treści.

Jak przygotować się do nauki zdalnej w środowisku dzieci z wadą słuchu?

Wskazania dla nauczycieli

- Uczeń w procesie nauczania często stawiany jest w roli odbiorcy, w nauce zdalnej sytuacja ta jest często spotęgowana. Możliwości rozumienia treści przekazywanych przez nauczyciela są indywidualną cechą każdego dziecka. Należy jednak zmaksymalizować możliwość rozumienia przekazywanych treści. W związku z tym, nauczyciel jako osoba w pełni zaangażowana i częściowo odpowiedzialna za proces nauczania, powinna ukierunkować rodziców (opiekunów) dziecka, jak i samego ucznia na działania zapewniające odpowiednie warunki do pracy zdalnej poprzez:
 - ✓ stworzenie przestrzeni, w której dziecko nie będzie rozpraszone przez hałas z otoczenia,
 - ✓ wyposażenie dziecka w słuchawki bądź głośniki zewnętrzne (w zależności od sposobu protezowania dziecka i możliwości słuchowych),
 - ✓ umożliwienie dziecku korzystania z przygotowywanych pomocy graficznych,
 - ✓ zachęcania dziecka do zadawania pytań w kwestiach niezrozumiałych.

(<https://pedagogika-specjalna.edu.pl/surdopedagogika/dziecko-wada-sluchu-nauka-zdalna/>)

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ WZROKU

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the inform

Od czego zależy funkcjonowanie wzrokowe?

- Wśród dzieci z uszkodzonym wzrokiem ze względu na **stopień ostrości widzenia** wyróżnia się trzy podstawowe grupy: dzieci **całkowicie niewidome**, dzieci **z resztkami wzroku**, dzieci **słabowidzące**. Stopień ostrości wzroku w znacznym stopniu wpływa na funkcjonowanie tych dzieci w różnych sferach, w tym także w zakresie wszelkich aktywności edukacyjnych. Poza ostrością wzroku na funkcjonowanie wzrokowe (tj. umiejętność wykonywania czynności z wykorzystaniem wzroku) ucznia może mieć wpływ **wiele czynników**:
- pole widzenia, motoryka gałek ocznych, percepcja barw, widzenie obuoczne,
- dyspozycje indywidualne,

Od czego zależy funkcjonowanie wzrokowe? cd.

- stan zdrowia, kondycja psychofizyczna (motywacja, koncentracja uwagi, dodatkowe zaburzenia),
- środowisko fizyczne (m.in. oświetlenie, wielkość, barwa, kształt oglądanych obiektów, kontrast i przestrzeń) oraz środowisko społeczne (np. akceptacja, tworzenie warunków stymulujących rozwój dziecka).

Zróżnicowane przyczyny uszkodzenia wzroku i różne czynniki wpływające na funkcjonowanie wzrokowe uczniów powodują zróżnicowanie ich potrzeb i możliwości (MEN, *Jak organizować...*, 2010).

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ WZROKU

- Za **uczniów niewidomych** uznaje się tych uczniów, którzy **zupełnie nie widzą** lub ich ostrość wzroku **nie przekracza 1/20 normalnej ostrości widzenia** przy zastosowaniu szkieł korekcyjnych, albo kiedy ich **pole widzenia jest ograniczone** do przestrzeni zawartej w **20%**.
- Do grupy **uczniów słabowidzących** zalicza się tych, których **ostrość widzenia** po korekcie optycznej sięga **0,3 pełnej ostrości**. Uczniowie słabowidzący – z uwagi na zaburzenia rodzaju widzenia – mają zróżnicowane kłopoty i trudności:
- ✓ uczniów z **uszkodzeniami widzenia obwodowego** występuje „**widzenie lunetowe**” (uczeń potrafi czytać drobny druk, zauważa lecący samolot, ale ma trudności z poruszaniem się w przestrzeni, spada ze schodów, nie potrafi złapać rzuconej do niego piłki, nie czyta mapy ani wzoru matematycznego);

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ WZROKU cd.

- ✓ uczniowie z **uszkodzeniem widzenia centralnego** cierpią natomiast na **zmniejszenie ostrości wzroku** (swobodnie poruszają się, ale mają trudności w czytaniu, pisaniu, odróżnianiu szczegółów na obrazkach i na mapie). Dodatkowo uczniom tym mogą w nauce przeszkadzać: **mroczki** (ciemne plamki przed oczami), **oczopląs**, zaburzenia w **adaptacji do zmiennego oświetlenia** (np. zaburzenia widzenia występujące wieczorem), **światłowstręt**, **daltonizm** (zaburzenia w rozpoznawaniu barw), **zaburzenia akomodacyjne** (zaburzenia zdolności przystosowywania się do patrzenia na przedmioty znajdujące się w różnej odległości) (Z. Sękowska, 2001).
- Uczniowie niewidomi i słabowidzący to tacy sami uczniowie jak inni, z tą tylko różnicą, że nie widzą lub widzą inaczej. Istotne jest to, **jak głęboki mają ubytek wzroku i w jakim okresie życia** utracili zdolności widzenia. Jest to bardzo **niejednorodna** grupa.

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ WZROKU – wskazania dla nauczycieli

- **Nauczyciel** pracujący z uczniem niewidomym lub słabowidzącym **powinien**:
 - ✓ zapoznać się z **rodzajem wady wzroku** i jej **konsekwencjami**,
 - ✓ sprawdzać, **czy uczeń nosi okulary** (jeśli je nosi) i czy są one czyste,
 - ✓ wiedzieć, **w jakim stopniu dziecko widzi przez okulary** – pamiętać, że właściwie dobrane okulary rzadko pozwalają słabowidzącemu widzieć normalnie – pozwalają mu widzieć lepiej!
 - ✓ wiedzieć o potrzebie i umożliwić uczniowi **korzystanie ze specjalistycznych pomocy**, ułatwiających funkcjonowanie (dowiedzieć się, co dziecko ma w domu i zastanowić się, z czego może skorzystać w klasie). Nauczyciel winien stworzyć uczniowi warunki do wykorzystania pomocy podczas zajęć lekcyjnych, zajęć terapeutycznych, zajęć świetlicowych i innych:

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ WZROKU – wskazania dla nauczycieli cd.

- pomoce **wspomagające poruszanie się** (laski, urządzenia do wykrywania przeszkód i inne),
- **sprzęt oświetleniowy** (lampy, latarki),
- **pomoce optyczne** wspomagające wzrok (lupy, lunetki, folie optyczne, filtry koloru, filtry kontrastowe i inne),
- **urządzenia służące do czytania i pisania** (maszyny brajlowskie – dwustronne, notatniki brajlowskie i mówiące, synteza mowy, drukarki czarnodrukowe oraz brajlowskie i inne),
- **urządzenia liczące** (liczydła, kalkulatory),
- **pomoce do pisania i rysowania** (tabliczki i rysiki brajlowskie, zeszyty z pogrubioną liniaturą, linijki),
- **urządzenia służące do rejestrowania i odtwarzania informacji** (magnetofony, radiomagnetofony, dyktafony),
- inne (podpórki pod książki, okienka).

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ WZROKU –wskazówki dla nauczycieli

- ✓ **nie wymagać prawidłowej postawy** przy pisaniu i czytaniu,
- ✓ **dostrzegać wysiłek ucznia**, a nie tylko efekt końcowy jego działań (w zasadzie bez względu na „efekt końcowy”),
- ✓ **posadzić ucznia blisko** nauczyciela i blisko tablicy (w pierwszej ławce), stosownie do wady wzroku (naprzeciw tablicy, z boku, gdy jedno oko jest słabsze a drugie lepsze (silniejsze), blisko lub daleko od okna – w przypadku światłowstrętu, itp.),
- ✓ sprawdzić, **jakiej wielkości litery uczeń widzi** – w takiej formie i takiej wielkości powiększać mu materiał pisany i liniaturę lub kratki w zeszytach,
- ✓ **zadbać o kontrast** kredy i tablicy – odczytywać to, co zapisuje na tablicy,
- ✓ **mówić, co robi** – opowiadać o wykonywanych czynnościach, doświadczeniach, itp.,
- ✓ **zadbać o stałość przedmiotów** w klasie (także stałe miejsca pozostałych uczniów) – uczniowi ułatwi to samodzielne poruszanie i przemieszczanie się, do czego trzeba go zachęcać,

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ WZROKU – wskazówki dla nauczycieli cd.1

- ✓ **zwracać się do ucznia po imieniu** (do innych uczniów także) – **zrezygnować z mowy ciała** w stosunku do ucznia, jak i do innych; **nigdy nie podchodzić do ucznia z tyłu, nie dotykać go bez uprzedzenia**, nie wykonywać przy nim gwałtownych ruchów,
- ✓ **pozwalać podchodzić do tablicy**, a także do **innych przedmiotów** (aby mógł dotknąć czy obejrzeć z bliska – uczeń z inwalidztwem wzroku to uczeń chodzący po klasie, także przynosić uczniowi przedmioty, aby zobaczył z bliska lub dotknął); zasada: blisko i z możliwością dotyku,
- ✓ pamiętać, że oprócz tego, że uczeń gorzej widzi, ma **także zaburzoną orientację przestrzenną i wyobraźnię przestrzenną**, również **brak trwałej pamięci wzrokowej, brak organizacji wzrokowej, zaburzone postrzeganie relacji przestrzeni i głębi** (kłopoty z tego powodu na wielu przedmiotach, np.: geografia i odczytywanie map, matematyka i odczytywanie wykresów),

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the inform

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ WZROKU – wskazówki dla nauczycieli cd.2

- ✓ pamiętać, że uczeń potrzebuje **zdecydowanie więcej czasu** niż jego rówieśnicy na przygotowanie się do odpowiedzi, do sprawdzianów, na sporządzenie notatki (nawet jeśli posługuje się wzrokiem),
- ✓ **różnicować formy odpowiedzi: przewaga odpowiedzi ustnych** nad pisemnymi (dbać także o właściwe warunki tych odpowiedzi, ale nie rezygnować z wykorzystywania choćby resztek wzroku), **wydłużanie czasu prac pisemnych** (także różne formy tych prac), możliwość **zaliczania materiału partiami**,
- ✓ zrozumieć, że uczeń z uszkodzonym wzrokiem może mieć **mniejszy zakres pojęć związanych z otoczeniem** oraz słów, które mają pokrycie w doznaniach wzrokowych,
- ✓ **używać** względem ucznia **takich pojęć jak „widzieć”, „zobaczyć”, „oglądać”**, itp., bo one są naturalne i sami niewidomi uczniowie ich używają (mówią „widziałem film” a nie „słuchałem filmu”),

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ WZROKU – wskazówki dla nauczycieli cd.3

- ✓ **skontaktować się z rehabilitantem wzroku**, który pomoże zdiagnozować i udzieli wskazówek, jak w warunkach codziennych zachęcać dziecko do patrzenia, do korzystania z resztek widzenia przy wykonywaniu różnych czynności.
- Poza tym należy **zadbać o taką aranżację otoczenia**, by ułatwić tym uczniom **orientację w przestrzeni i przemieszczanie się**. Może temu służyć **kontrastowe oznakowanie ciągów komunikacyjnych** (np. przejścia na korytarzu, framugi drzwi, pierwszy i ostatni stopień schodów). Na drzwiach prowadzących do różnych sal można **umieścić znaczki/napisy**, które powinny być **trójwymiarowe i kontrastowe**. Należy również zadbać o **odpowiednie oświetlenie** miejsca pracy ucznia. Powinna być możliwość **regulacji natężenia światła**, gdyż uczniowie ze światłowstrętem będą potrzebowali go mniej.

UCZNIOWIE Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ WZROKU – wskazówki dla nauczycieli cd. 4

- Nauczyciel pracujący z uczniem niewidomym lub słabowidzącym musi również liczyć się z możliwością występowania u ucznia zachowań takich, jak **niechęć do pracy wzrokowej**, a także **drażliwość**, **skrócenie czasu koncentracji**, **zwiększona męczliwość**, **zmniejszona ruchliwość**, trudności z wykonywaniem **codziennych czynności**.

Trudności wynikające ze zdalnego nauczania uczniów z niepełnosprawnością wzroku

- ✓ część uczniów z niepełnosprawnością wzroku w czasie zajęć szkolnych korzysta z pomocy nauczyciela wspomagającego. Edukacja na odległość nie zapewnia tej formy wsparcia, której brak może znacznie obniżyć jakość edukacji zdalnej osób z tą niepełnosprawnością;
- ✓ dla osób słabowidzących długie siedzenie komputerem nie jest wskazane ze względu na możliwość pogorszenia się stanu widzenia;
- ✓ długi czas spędzony przed komputerem powoduje także większy wysiłek dla oczu oraz szybszą męczliwość;
- ✓ trudnością może być również niedostosowanie materiału do samodzielnej pracy dla ucznia z tą niepełnosprawnością;

Trudności i korzyści wynikające ze zdalnego nauczania uczniów z niepełnosprawnością wzroku cd.

- ✓ wadą mogą być również ograniczenia czasowe, jakie stosują nauczyciele podczas sprawdzania wiedzy, uczniom może nie wystarczać czasu, by rozwiązać zadania czy odpowiedzieć na pytania;
- ✓ uczniowie w szkole mogą liczyć na pomoc nauczyciela wspomagającego czy innych uczniów w czasie sporządzania notatek, a w edukacji zdalnej jest to niemożliwe;
- ✓ zaletą kształcenia zdalnego uczniów z niepełnosprawnością wzroku może być przygotowywanie im materiałów dydaktycznych zgodnie z zasadami projektowania uniwersalnego oraz z wykorzystaniem racjonalnych dostosowań i modyfikacji (np. notatki elektroniczne, zapisywanie symultaniczne treści zajęć, nagrywanie wykładów, dostosowanie formatu materiałów do potrzeb uczniów poprzez zwiększanie czcionki).

POZYCJE ŹRÓDŁOWE

- Chrzanowska, I. (2015). *Pedagogika specjalna. Od tradycji do współczesności*, Impuls: Kraków.
- Doroszevska, J. (1989). *Pedagogika specjalna*, t. 2, Wyd. Ossolineum: Wrocław.
- Gałeccki, P. i in. (2018). *Kryteria diagnostyczne zaburzeń psychicznych DSM-5*, American Psychiatric Association; Edra Urban & Partner: Wrocław.
- MEN (2010). *Jak organizować edukację uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi?* Przewodnik, Warszawa.
- Kocejko, M. (2021). *Sytuacja dzieci z niepełnosprawnościami w czasie pandemii COVID-19 – analiza intersekcjonalna*. Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka, 20(2).
- Korach, P. (2020). *Znaczenie wsparcia społecznego dla osób z niepełnosprawnością ruchową w czasie pandemii* [w:] E. Domagała-Zyśk (red.), *Zdalne uczenie się i nauczanie a specjalne potrzeby edukacyjne. Z doświadczeń pandemii COVID-19*, Wydawnictwo Episteme: Lublin.

POZYCJE ŹRÓDŁOWE cd.

- Kułaga, A. (2020). *Zdalne nauczanie uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym* [w:] E. Domagała-Zyśk (red.), *Zdalne uczenie się i nauczanie a specjalne potrzeby edukacyjne. Z doświadczeń pandemii COVID-19*, Wydawnictwo Episteme: Lublin.
- Kostrzewski, J. (1997). *Ewolucja poglądów AAMR dotyczących niedorozwoju umysłowego: od Ricka Hebera (1959) do Ruth Luckasson i in. (1992)* [w:] J. Pańczyk (red.): *Roczniki Pedagogiki Specjalnej*, t. 8, Wyd. WSPS: Warszawa.
- Lewandowska, P. (2020). *Dostępność edukacji zdalnej dla uczniów z niepełnosprawnością słuchową w klasach IV–VIII* [w:] E. Domagała-Zyśk (red.), *Zdalne uczenie się i nauczanie a specjalne potrzeby edukacyjne. Z doświadczeń pandemii COVID-19*, Wydawnictwo Episteme: Lublin.
- Loska, M. (2008). *Niepełnosprawność ruchowa i jej konsekwencje dla rozwoju dziecka* [w:] D. Gorajewska (red.), *Wsparcie dziecka z niepełnosprawnością w rodzinie i w szkole*, Towarzystwo Przyjaciół Integracji: Warszawa.
- Pisula, E. (2018). *Autyzm: przyczyny, symptomy, terapia*, Wyd. Harmonia: Gdańsk.
- Prokopiak, A. (2017). *Uczeń z autyzmem*, Wyd. UMCS: Lublin.
- Sękowska, Z. (2001). *Wprowadzenie do pedagogiki specjalnej*, Akademia Pedagogiki Specjalnej: Warszawa.

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the inform

Źródła internetowe

- <https://prawo.vulcan.edu.pl/przegdok.asp?qdatprz=akt&qplikid=4384>
- <https://kampus.umcs.pl>
- <https://jim.org/autyzm/czym-jest-autyzm/>
- https://repozytorium.kul.pl/bitstream/20.500.12153/1376/1/Zdalne_uczenie_si%c4%99_repozytorium.pdf
- <http://niepelnosprawni.pl/ledge/x/1053506>
- <https://pedagogika-specjalna.edu.pl/surdopedagogika/dziecko-wada-sluchu-nauka-zdalna/>